

осіб у випадках зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству.

У випадку повторного чи систематичного невиконання процесуальних обов'язків, повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами, повторного чи систематичного неподання витребуваних судом доказів без поважних причин або без їх повідомлення, триваючого невиконання ухвали про забезпечення позову або доказів суд, з урахуванням конкретних обставин, стягує в дохід державного бюджету з відповідного учасника судового процесу або відповідної іншої особи штраф у сумі від 5 до п'ятдесяти 50 прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Викладене дає підстави сподіватись на те, що нові законодавчі інструменти, надані суду для боротьби із зловживанням процесуальними правами дозволять підвищити ефективність судового захисту та якість судочинства в цілому. Безперечно, необхідною передумовою для цього є правильне та відповідальне застосування судом передбачених законодавством процесуальних санкцій.

Одержано 23.03.2018

УДК 347.61/64

Лариса Василівна Красицька,

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9187-4445>

ПРОГАЛИНИ У РЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

З часу прийняття Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. (далі – СК України) вже минуло більше п'ятнадцяти років. Сімейний кодекс України істотно відрізняється засадами правового регулювання сімейних відносин від аналогічних кодифікованих актів на пострадянському просторі. Багато новел сімейно-правового регулювання сприйнято практикою застосування, не є «мертвими» нормами, зокрема положення щодо визначення майнових правовідносин між жінкою та чоловіком, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі; щодо сепарації (режиму окремого проживання подружжя); щодо обов'язку батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання; щодо усиновлення повнолітньої особи тощо. Зазначені положення є прогресивними, можна сказати, що на час прийняття СК України, якоюсь мірою були «революційними» для суспільства того часу з пострадянською ментальністю.

У той же час, варто відзначити, що при прийнятті СК України ряд важливих суспільних відносин не знайшли свого правового регулювання у кодифікованому акті (наприклад, визначення правового режиму майна дружини та чоловіка щодо приватизованих житлових приміщень, приватизованих земельних ділянок; визначення правового режиму майна приватного підприємства, сформованого за рахунок спільної сумісної власності подружжя тощо). Крім того, стрімкий розвиток суспільства призводить до запровадження новітніх технологій, виникають суспільні відносини, які потребують свого правового «обарвлення». Майже п'ятнадцятирічний досвід правозастосовної практики також продемонстрував

наявність прогалин у регулюванні сімейних відносин, які на сьогодні долаються шляхом застосування аналогії закону, хоча, безумовно, кращим способом подолання таких прогалин у праві є нормотворчість. Зупинимося більш ретельно на деяких суспільних відносинах, які на сьогодні не врегульовані сімейним правом України, і потребують сімейно-правового регулювання.

1. Безумовно, в першу чергу, необхідно ретельно на рівні СК України врегулювати такі суспільні відносини, які умовно можна назвати «Сімейні правовідносини і бізнес». Досить часто на сьогодні можна зустрітися з такими запитаннями пересічних громадян: як захистити свій власний бізнес у разі розірвання шлюбу, поділу майна подружжя, смерті особи, які права у дитини при спадкуванні акцій, часток у статутному капіталі ТОВ тощо. Видається, що це не зовсім пов'язані між собою проблеми повсякденного життя, проте це враження зникає, коли стикаєшся з такою життєвою ситуацією, більш ретельно вивчаєш ці питання, судову практику, яка, на жаль, містить різноманітні підходи до права подружжя на поділ майна, що є вкладом учасника господарського товариства, до визначення правового режиму майна фізичної особи – підприємця тощо. Як вірно зазначала І. В. Жилинкова, підприємницьке законодавство створено без врахування тих обставин, що підприємець, засновник юридичної особи є людиною, у якої можуть бути сім'я, діти, родичі, з якими його пов'язують різноманітні, у тому числі й майнові відносини [1, с. 203]. Можна продовжити цю думку, оскільки й сімейне законодавство України створено без урахування того, що член сім'ї може займатися підприємницькою діяльністю, може бути засновником юридичної особи, та й до основних об'єктів права спільної сумісної власності подружжя належать не тільки заробітна плата, пенсія, стипендія. На сьогодні правозастосовна практика для вирішення ряду проблемних питань у сфері «Сімейні правовідносини і бізнес» обґрунтовує свою позицію, посиляючись на Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19.09.2012 р. № 17-рп/2012, враховуючи положення постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя».

2. Потребують більш чіткого врегулювання відносини, які умовно можна назвати «Сімейні правовідносини і кредитні зобов'язання подружжя». Так, розглядаючи спір подружжя про поділ спільного майна подружжя, до складу якого входило й майно, придбане за рахунок кредитних коштів, одержаних одним із подружжя за укладеним ним кредитним договором, Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 19 червня 2013 р. розглянув справу № 6-55 цс 13 і зробив правовий висновок, відповідно до якого договір, укладений одним із подружжя, створює обов'язки для другого з подружжя в разі, якщо його укладено в інтересах сім'ї, а одержане за цим договором майно фактично використано на задоволення потреб сім'ї. Договір, укладений одним із подружжя, за яким майно використане не на задоволення потреб сім'ї, а на інші потреби, не створює обов'язків для іншого з подружжя.

Отже, в тих випадках, коли кредитний договір укладено в інтересах сім'ї, то майно, набуте за кошти, одержані за таким кредитним договором, є об'єктом права спільної сумісної власності. Відповідно, у другого з подружжя виникають обов'язки щодо повернення кредиту. У зв'язку з чим виникають питання, чи відбувається у такій ситуації заміна боржника у зобов'язанні, якщо кредитне зобов'язання ще не виконано повністю одним із подружжя;

як бути, якщо фінансова установа (кредитодавець) проти заміни боржника у зобов'язанні; як оформити такі відносини між подружжям і фінансовою установою (кредитодавцем) тощо.

3. Частина 3 ст. 293 ЦПК України передбачає, що у порядку окремого провадження розглядається справа за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі. Відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 294 ЦПК України справа про розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, може бути розглянута судом за участю представника такої особи. Також необхідно відзначити, що пункт 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» передбачає, що сімейне законодавство не передбачає можливості розірвання шлюбу представником одного з подружжя або їх обох за довіреністю останніх, а правила ЦК про представництво, довіреність і доручення на ці правовідносини не поширюються. Варто на рівні СК України визначити чітку позицію законодавця щодо розірвання шлюбу за заявою особи, засудженої до позбавлення волі, та визначити відносини, коли не допускається представництво у сімейному праві.

4. Певні прогалини існують і в правовому регулюванні відносин щодо визначення походження дитини, яка народжена сурогатною матір'ю, коли замовником був одинокий чоловік. Крім того, є підстави наполягати на тому, що ст. 135 СК України потребує змін. По-перше, з абзацу першого ст. 135 СК України необхідно виключити слова «заяви батька», оскільки подачу такої заяви було передбачено ст. 127 СК України, яку виключено з СК України на підставі Закону України від 01.07.2010 р. «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». По-друге, вже відомі випадки народження дитини сурогатною матір'ю і передачі її батькові, який не перебуває у шлюбі. Відповідно до п. 6.11 Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затв. наказом МОЗ України від 09.09.2013 р. № 787, для проведення сурогатного материнства необхідна нотаріально засвідчена копія письмового спільного договору між сурогатною матір'ю та жінкою (чоловіком) або подружжям. Отже, законодавство України дозволяє одиноким чоловікам бути стороною договору про сурогатне материнство. Проте СК України не врегульовано порядок визначення походження такої дитини від матері і батька, якщо батько дитини не перебуває у шлюбі і дитина народжена внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій. У зв'язку з чим пропонується ст. 135 СК України доповнити частиною третьою у такій редакції: «3. Якщо батько дитини не перебуває у шлюбі, і дитина народжена в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій за допомогою сурогатного материнства, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за його заявою з наданням нотаріально засвідченої копії письмового договору між ним та сурогатною матір'ю. Запис про матір дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством батька, а ім'я та по батькові матері дитини записуються за його вказівкою».

5. Поширеними у судовій практиці є спори про зміну розміру аліментів за позовом платника або одержувача аліментів у разі зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених СК України. Варто зазначити, що відносини щодо: зміни розміру аліментів, що стягуються на утримання одного з подружжя, врегульовані ч. 3 ст. 80 СК України; зміни розміру аліментів, що стягуються на утримання дитини до досягнення нею повноліття, врегульовані ст. 192 СК України; зміни розміру аліментів, що стягуються з батьків на утримання їх повнолітніх дітей, врегульовані ст. 201 СК України; зміни розміру аліментів, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів на дітей і непрацездатних повнолітніх осіб, які потребують

матеріальної допомоги, врегульовані ст. 273 СК України. Проте залишилися не врегульованими законодавством відносини щодо зміни розміру аліментів, що стягуються з повнолітніх дочки, сина на утримання їх непрацездатних батьків, які потребують матеріальної допомоги.

У межах цього дослідження акцентовано увагу лише на деяких прогалинах у сімейному праві, які потребують подолання.

Список бібліографічних посилань

1. Жилинкова І. В. Право собственности супругов. Харьков : Ксилон, 1997. 236 с.

Одержано 18.03.2018

УДК 347.91

Володимир Андрійович Кройтор,

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

професор, кандидат юридичних наук;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1849-5721>

ІСНУВАННЯ ПОМІРНОГО СУДОВОГО ЗБОРУ ЯК ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ В АСПЕКТІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

1. Судові витрати визначають фактичну доступність звернення в суд за судовим захистом, а відповідно, можливість захисту суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів в порядку цивільного судочинства [1, с. 7]. Залежно від призначення судові витрати поділяються на дві групи: 1) судовий збір та 2) витрати, пов'язані із розглядом справи. Судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Ставки судового збору визначаються Законом України «Про судовий збір». Так, зокрема, ставка судового збору за подання позовної заяви залежить від характеру позовних вимог (майновий або немайновий). Якщо позов є майновим, ставка судового збору визначається у відсотковому відношенні до ціни позову (1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб для позивача – фізичної особи чи фізичної особи-підприємця і 1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб для позивача – юридичної особи. Стосовно немайнових позовів встановлюються фіксовані ставки судового збору – 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб для позивача – юридичної особи чи фізичної особи-підприємця та 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб для позивача – фізичної особи.

Законом України «Про судовий збір» (ч. 2 ст. 3) встановлюються також, що судовий збір не справляється за подання: 1) заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи